

HAGIOTOPOGRAFIJA KAO IZVOR ZA POVIJEST POREŠTINE

Andelko BADURINA
Institut za povijesne znanosti
Sveučilišta u Zagrebu
Odjel za povijest umjetnosti

UDK 801.311 : 282] (497.13-2 Poreč)
Izvorni znanstveni članak
Ur. 20. 12. 1990.

Na primjeru Poreštine autor ovdje ukazuje na važnost hagiotopografije za povijest. Donosi se popis crkava i svetišta na Poreštini, a za svaku od njih navodi se mjesto gdje je sagrađena, vrijeme izgradnje, te područje zaštite i/ili »politički utjecaj«, tj. odakle je taj kult došao na ovo područje.

Pod hagiotopografijom podrazumijevamo prostornu učestalost građevina koje su posvećene nekom božanstvu ili svecu kao zaštitniku toga mjesta i njegove uže ili šire okolice ili pak nekog područja ljudskog života i djelatnosti.¹ Zaštita, patronat nekog sveca ili božanstva nad nekim geografskim ili životnim prostorom datira još od prapovijesti, a osim religioznog sadrži u sebi i niz drugih aspekata² i utjecaja na život u prostoru pa i na prostor sam, odnosno na njegovu organizaciju.

Možda ovaj naslov i tema zvuči pomalo neobično za jedno savjetovanje *arhivista*, no to je samo na prvi pogled, jer i ovo o čemu će biti riječi veoma je bogata povijesna građa, pretežno od kamena, doduše, koja se čuva, odnosno, na žalost, češće propada, u jednom velikom arhivu pod vedrim nebom. Jedna gomila kamenja, na danas nedostupnu mjestu, obrasla šikarom, ponekad će nam biti jedino svjedočanstvo postojanja, trajanja i oblika života na tome prostoru, često rječitija od gomile papira. Još će neobičnije, možda, izgledati jedna ovakva tema prigodom godišnjice *oslobođenja Poreča* u čijem se povodu održava ovo savjetovanje. No i to je opet samo na prvi pogled. Naime, strane su političke sile i ideologije često preko »svojih« božanstava i svetaca nastojale među masama ovoga kraja uspostaviti i svoj utjecaj na podsvijest puka, a taj isti puk je, s druge strane, kao znak bunta protiv stranaca uporno održavao kult »svojih« svetaca tako da će nam se čak 12 stoljeća od pokrštenja Slavena na području Istre do dana današnjega sačuvati nazivi staroslavenskih svetišta kao što su Trebišće,

¹ Opširnije o hagiotopografiji s posebnim osvrtom na Istru vidi članak: A. BADURINA, *Hagiotopografija Istre*, *Histria historica*, god. IV, sv. I, Pula 1981.

² Ovdje će biti riječi samo o kršćanskim svecima od 3. do 19. stoljeća jer za obradu svetišta ostalih religija koje su se izmjenjivale tokom povijesti na ovome području za sada nedostaje i vremena i adekvatnog istraživanja.

Trebićan, Triban, Trviž,³ Perun, Perunkovac, Volosko, itd. Svaka, naime, nova vlast ruši stara svetišta starosjedilaca ili im pak mijenja patrona, zaštitnika koji će uz religioznu, biti nosilac i mnogih drugih životnih situacija. Tako Rimljani ruše histarska svetišta, kršćanstvo rimska, Slaveni prije nego su se i sami pokrstili ruše prethodna svetišta. Nakon što se na ovome području ustalilo kršćanstvo, pojedine će političke sile nakon zauzeća nastojati ovaj prostor označiti »svojim« patronima; Bizant, Ravena, Akvileja, Venecija, Austrija, svi će oni donositi nove, »svoje« svece.

Na području Poreštine,⁴ u toku sedamnaest stoljeća od kako se ovdje pojavilo kršćanstvo sagrađeno je na ovome prostoru, koliko nam je do sada poznato, 157 crkava, kapela i kapelica od kojih su neke još i danas u funkciji, neke su u ruševinama, a od nekih nam se sačuvao tek toponim. U samome Poreču bilo je unutar gradskih zidina tokom povijesti 19 crkava, a na njegovom užem prostoru izvan zidina (u promjeru cca 3 km) još druge 32 crkve. Sv. Lovreč pak, imao je na svome području 30-ak crkava, a ni druga mjesta ne zaostaju, razmjerno svojoj gospodarskoj i političkoj moći.

Već sam kvantitet crkava na ovome prostoru rječit je sam po sebi. On nam ne govori samo o religioznom osjećaju ljudi koji su tu živjeli već sa sobom nosi i niz drugih implikacija. U pojedinim će povijesnim razdobljima gradnja crkve biti izraz gospodarske moći zajednice (grad, bratovština) ili pojedinaca (vlastelina, trgovaca). Na pročeljima će crkava često biti uz ime sveca zaštitnika uklesano i ime onoga koji podiže tu građevinu, a imenovanje i označivanje prostora kroz svu povijest veoma je važan čin i znak.⁵ Često će to više biti znak moći onoga koji ga označuje nego onoga što je označeno.

U srednjem su vijeku crkve, a osobito njihovi zvonici sigurni orijentiri pri kretanju u prostoru, ali oni su isto tako i znak snage i moći bilo onoga koji ih podiže (grad, bratovština, bogati pojedinac), bilo onoga u čiju su čast podignute. Što se crkva dalje vidi to je jača zaštita sveca kojemu je posvećena - on štiti sve ono što on »vidi« i svakoga tko njega vidi.⁶

Crkve pak, posvećene brojnim svecima »pomoćnicima u nevoljama«, u pojedinim nevoljama čovjekova života, u bolestima ljudi i životinja, vremenskim nepogodama i slično, tim »liječnicima«, »veterinarima«, »vatrogascima« i »meteorolozima«, koje su podizane osobito u doba gotike i baroka (15-18. st.) kao i zavjetni darovi koji se u njima nalaze govore nam o psihološkim stanjima i raspoloženjima pojedinaca i masa, o njihovim stradanjima i nemoćima, strahovima i nadanjima.

Navest ćemo sada crkve i svetišta podignuta na Poreštini u čast pojedinih kršćanskih svetaca s navodima mjesta u kojemu se grade, vremena nastanka⁷ te područjem

³ Nazivi mjesta i lokaliteta koji počinju s *treb*, *trib* itd. vuku svoj korijen od staroslavenske riječi *trēba* = žrtva.

⁴ U obzir je uzet teritorij između rijeke Mirne i Limske drage kojega granica na istoku ide granicom negdašnjih venecijanskih posjeda i Pazinske grofovije, negdje uz cestu Vižinada-Lovreč, odnosno nekoliko kilometara istočno od nje, po granici župa.

⁵ cf. M. PRELOG, *Posvajanje prostora*, Pogledi, br. 2, Split 1979.

⁶ U Njemačkoj i Austriji, te kod nas u Sloveniji, na vanjskim zidovima mnogih crkava često je naslikan veliki lik sv. Kristofora, a kod ljudi vlada uvjerenje da tko vidi sv. Kristofora toga dana neće umrijeti naglom i nepripravnom smrću.

⁷ Za mnoge je crkve teško odrediti točno vrijeme nastanka, pa ih stoga grupiramo prema stilskim karakteristikama u pojedina razdoblja (čak i one za koje znamo točno vrijeme nastanka) i to: ranokršćansko razdoblje (do 8. st.); predromaniku (9 - 11. st.); romaniku (12 - 14. st.); gotiku i renesansu (14 - 16. st.); barok (17. i 18. st.).

zaštite odnosno »političkog utjecaja«, tj. odakle je taj kult došao na ovo područje. Mjesta će biti naznačena po župama kao zaokruženim društvenim cjelinama u prošlosti, a samo ponegdje, gdje to bude nužno, lokacija će biti određenije naznačena. Neki sveci kao Bogorodica, apostoli, rimski mučenici obično nemaju nekoga posebnog područja zaštite niti političkoga značenja već uglavnom imaju samo religiozno značenje i opću zaštitu. Pojedini pak sveci imaju više područja zaštite, često i veoma specijaliziranih, no ovdje ćemo navesti samo najopćenitije područje.

Zaštitnik	Mjesto	Vrijeme	Područje zaštite Provenijencija
Agata	Poreč	Romanika	Dojilje
Agata	Lovreč	Rana gotika	Dojilje
Agneza	Muntajana	Ranokršćansko	Djevojke, opća
Ana	Vižinada	Gotika	Trudnoća, porodiljstvo
Ana	Poreč, Červar	Gotika	Trudnoća, porodiljstvo
Anastazije	Poreč, otok	Predromanika	Opća
Andrija	Poreč	Ranokršćansko	Bizant
Andrija	Vrsar	Romanika	Bizant
Andrija	Geroldija	Predromanika	Bizant
Antun opat	Poreč, grad	Romanika	Domaće životinje
Antun opat	Poreč, izvan grada	Gotika	Domaće životinje
Antun opat	Višnjan	Gotika	Domaće životinje
Antun opat	Lovreč	Barok	Domaće životinje
Antun Padovanski	Poreč, Maji	Gotika	Brojne zaštite
Antin Padovanski	Vrsar	Barok	Brojne zaštite
Barnaba	Vižinada	Romanika	Tuča
Barbara	Vižinada	Romanika	Grom, graditelji
Benedikt	Lovreč	Predromanika	Benediktinci
Bernard	Funtana	Barok	Pčelari
Blaž	Poreč, grad	Romanika	Grlo
Blaž	Lovreč	Gotika	Grlo
Brigita	Poreč, otok	Romanika	Njemačka
Danijel	Poreč	Predromanika	Opasnosti
Danijel	Poreč, S. Danelon	Romanika	Opasnosti
Duh Sveti	Ivan od Šterne	Gotika	Opća zaštita
Duh Sveti	Poreč	Romanika	Opća zaštita
Duh Sveti	Vižinada	Gotika	Opća zaštita
Eleuterije	Poreč	Romanika	Istarski svetac; galijoti
Filip i Jakov	Lovreč	Barok	Opća zaštita
Foška	Vrsar	Romanika	Ravena; dojilje

Foška	Lovreč	Romanika	Ravena; dojlje
Gervazije	Poreč	Romanika	Ravena
Ilija	Poreč	Gotika	Grom
Ivan Krstitelj	Poreč, Zorna	Romanika	Opća zaštita
Ivan Krstitelj	Vižinada	Romanika	Opća zaštita
Ivan Krstitelj	Sv. Ivan od Šterne	Gotika	Opća zaštita
Ivan Krstitelj	Lovreč	Barok	Opća zaštita
Ivan Evanđelist	Poreč	Ranokršćansko	Opća zaštita
Ivan i Pavao	Žbandaj	Gotika	Austrija; nevirijeme
Jakov	Bačva	Romanika	Putnici
Jakov	Lovreč	Romanika	Putnici
Jelena	Lovreč	Romanika	Tajne bolesti (rak, epilepsija)
Jelena	Višnjani	Gotika	Tajne bolesti (rak, epilepsija)
Jelena	Lovreč	Barok	Tajne bolesti (rak, epilepsija)
Jerolim	Vižinada	Romanika	Studenti, oči
Jerolim	Nova Vas	Romanika	Studenti, oči
Josip	Kaštelir	Barok	Sretna smrt
Josip	Poreč	Barok	Sretna smrt
Juraj	Poreč	Romanika	Polja, usjevi
Juraj	Poreč, Radovani	Romanika	Polja, usjevi
Juraj	Vrsar	Romanika	Polja, usjevi
Justina	Lovreč	Barok	Venecija; djevojke
Kasijan	Poreč	Predromanika	Ravena
Katarina	Poreč	Romanika	Glavobolja, dojlje
Katarina	Lovreč	Barok	Glavobolja, dojlje
Križ	Kaštelir	Romanika	Opća zaštita, groblja
Križ	Vižinada	Gotika	Opća zaštita, groblja
Križ	Lovreč	Gotika	Opća zaštita, groblja
Križ	Poreč	Gotika	Opća zaštita, groblja
Križ	Tar	Barok	Opća zaštita, groblja
Križ	Ivan od Šterne	20. st.	Opća zaštita, groblja
Kuzma i Damjan	Kaštelir	Gotika	»Liječnici«, čirevi
Kvirik	Višnjani	Gotika	Opća zaštita
Kvirin	Nova Vas	Gotika	Grčevi
Lovro	Vižinada	Ranokršćansko	Rimski; požar, lumbago
Lovro	Lovreč	Ranokršćansko	Rimski; požar, lumbago

Lovro	Poreč	Romanika	Rimski; požar, lumbago
Lucija	Lovreč, Selina	Predromanika	Oči
Lucija	Poreč	Romanika	Oči
Lucija	Funtana	Gotika	Oči
Luka	Poreč	Romanika	Opća zaštita, slikari
Magdalena	Lovreč	Gotika	Pustinjaci, pokornice
Magdalena	Višnjan	Gotika	Pustinjaci, pokornice
Margareta	Poreč	Predromanika	Trudnice, nerotkinje
Margareta	Žbandaj	Predromanika	Trudnice, nerotkinje
Bogorodica (Marija)	Poreč, Eufrazijana	Ranokršćansko	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Poreč, Murvica	Ranokršćansko	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Poreč, Forum	Ranokršćansko	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Vrsar, Luka	Ranokršćansko	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Vižinada, Ružar	Predromanika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Kloštar (nad Limom)	Predromanika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Poreč	Romanika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Poreč, od Anđela	Romanika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Tar	Romanika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Vrsar	Romanika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Vižinada (Božje Polje)	Romanika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Geroldija	Romanika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Bačva	Romanika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Baderna	Gotika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Poreč	Gotika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Poreč, Loret.	Gotika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Poreč, Brijeg	Gotika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Vižinada	Gotika	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Fuškulin	Barok	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Funtana	Barok	Opća zaštita
Bogorodica (Marija)	Lovreč	Barok	Opća zaštita
Marina	Tar	Romanika	Bizant; zlodusi
Marko	Bačva	Gotika(?)	Venecija; njive, usjevi
Marko	Lovreč	Gotika(?)	Venecija; njive, usjevi
Marko	Poreč	Ranokršćansko	Venecija; njive, usjevi
Marko	Višnjan	Gotika	Venecija; njive, usjevi
Martin	Lovreč	Ranokršćansko	Franački utjecaj; konji, perad, »pijanci«
Martin	Vrsar	Predromanika	Franački utjecaj; konji, perad, »pijanci«

Martin	Poreč, Zatika	Romanika	Franački utjecaj; konji, perad, »pijanci«
Martin	Poreč, Materada	Romanika	Franački utjecaj; konji, perad, »pijanci«
Martin	Tar, župna	Romanika	Franački utjecaj; konji, perad, »pijanci«
Martin	Tar, na brijegu	Romanika	Franački utjecaj; konji, perad, »pijanci«
Martin	Vrsar, u polju	Romanika	Franački utjecaj; konji, perad, »pijanci«
Martin	Fuškulin, Mugeba	Romanika	Franački utjecaj; konji, perad, »pijanci«
Matej	Sv. Vital	Gotika	Carinici
Maur	Poreč, mauzolej	Ranokršćansko	Mjesni svetac
Maur	Poreč, Čimar	Ranokršćansko	Mjesni svetac
Mihovil	Labinci, »Pod zemljom«	Predromanika	Benediktinci; sretna smrt
Mihovil	Kloštar (nad Limom)	Predromanika	Trgovci, (vaga)
Mihovil	Poreč, Gradina	Romanika	Trgovci, (vaga)
Mihovil	Fuškulin, Mugeba	Romanika	Trgovci, (vaga)
Mihovil	Lovreč	Romanika	Trgovci, (vaga)
Mihovil	Tar, Frata	Romanika	Trgovci, (vaga)
Mohor i Fortunat	Lovreč	Romanika	Akvileja
Nikola	Poreč, otok	Romanika	Mornari, putnici, udavače
Nikola	Poreč, Musalež	Gotika	Mornari, putnici, udavače
Nikola	Lovreč, Selina	Gotika	Mornari, putnici, udavače
Nikola	Vižinada	Gotika	Mornari, putnici, udavače
Odorik	Lovreč	Gotika	Furlanija
Pantaleon	Sv. Vital	Predromanika	Bizant; anemija
Pelagije	Poreč, Červar	Ranokršćansko	Istarski svetac
Pelagije	Poreč, grad	Predromanika	Istarski svetac
Petar	Poreč, Pudarica	Ranokršćansko	Rim; opća zaštita
Petar	Poreč, Zorna	Ranokršćansko	Rim; opća zaštita
Petar	Poreč, »Spinoso«	Romanika	Rim; opća zaštita
Petar	Lovreč	Predromanika	Rim; opća zaštita
Petar	Vrsar	Romanika	Rim; opća zaštita
Petar	Tar	Gotika	Rim; opća zaštita
Petar	Poreč	Romanika	Rim; opća zaštita
Roko	Vižinada	Gotika	Kuga
Roko	Višnjani	Gotika	Kuga
Roko	Nova Vas	Gotika	Kuga

Roko	Kaštelir	Barok	Kuga
Roko	Fuškulin	Barok	Kuga
Romuald	Lovreč	Gotika	Lokalni svetac
Romuald	Kloštar (nad Limom)	Predromanika	Lokalni svetac
Salamon	Fuškulin	Romanika	Lokalni svetac
Sebastijan	Poreč	Gotika	Kuga, slinavka
Servul	Fuškulin	Ranokršćansko	Istarski svetac
Silvestar	Baderna	Barok	Domaće životinje
Stjepan	Poreč, Čimar	Ranokršćansko	Opći, glavobolja
Svi Sveti	Poreč	Romanika	Opća zaštita
Toma	Poreč	Ranokršćansko	Zidari
Toma	Vižinada	Romanika	Zidari
Trojstvo	Labinci	Romanika	Opća zaštita
Trojstvo	Lovreč	Gotika	Opća zaštita
Vid	Vižinada	Romanika	Slavenski; epilepsija
Vid	Poreč, izvan grada	Romanika	Slavenski; epilepsija
Vital	Sv. Vital, župna	Ranokršćansko	Ravena

Kako je vidljivo, u **ranokršćanskom** razdoblju (do 9. st.) prevladavaju »opći« i rimski sveci: Bogorodica, apostoli, lokalni istarski sveci, te ravenatski, odnosno bizantski koji opet ovamo dolaze preko Ravene. U ovo doba crkve se grade uglavnom u Poreču i njegovoj okolici te uz glavne prometne pravce i na njihovim čvorištima: Vrsar, Lovreč, Vižinada.

U doba **predromanike** (9 - 11. st.) uglavnom se nastavlja tradicija iz prethodnog razdoblja, prevladavaju isti sveci i na istim mjestima, ali se javljaju novi sveci koje doneše benediktinci i Franci - Mihovil, Benedikt, Martin.

U doba **romanike** gradnja je daleko intenzivnija nego ranije, a uz već poznate centre sada se crkve grade i u zaleđu - na selima i u pejzažu. Uz opće i lokalne svece u ovom se razdoblju počinju graditi crkve u čast svetaca »pomoćnika u nevoljama« (Agata, Blaž, Foška, Kuzma i Damjan, Barbara, Lucija itd.), a posebno su česti Miho- vil, Martin i Juraj.

U doba **gotike i renesanse** gradnja je crkava najintenzivnija, a težište gradnje se iz Poreča i s obale prenosi u unutrašnjost što je znak razvoja života izvan gradova i da poljoprivreda sve više uzima maha pred gradskom privredom (trgovina i pomorstvo). Izgradnja je začuđujuće jaka na području Sv. Lovreča što će vjerojatno biti posljedica njegovog posebnog statusa - sjedište »Paznatičkog kapetanata«. Sveci kojima se posvećuju crkve u ovome razdoblju gotovo su isključivo »pomoćnici u nevoljama«, s time da neki od njih dolaze iz Venecije i Austrije. U ovome kao i u kasnijem, baroknom razdoblju osobito se često podižu crkve u čast svetaca zaštitnika protiv zaraznih epidemija koje su u ovo doba veoma česte, naročito kuga: Kuzma i Damjan, Sebastijan i osobito Roko. Ove su se crkve smještale uvijek na vratima grada ili na putu izvan naselja, pa kada bismo po čitavoj Istri, gdje je samo u čast sv. Roka podignuto 35 crkava usporedili smjerove u kojima su postavljene ove crkve mogli bismo bar relativno rekonstruirati glavne smjerove širenja epidemija.

U doba baroka gradnja novih crkava je relativno veoma rijetka a ograničena je gotovo isključivo na područje Lovreča i Vrsara. Premda nema gradnje novih crkava, građevinska je djelatnost u ovome razdoblju ipak veoma intenzivna, gotovo jača nego i u jednom ranijem razdoblju, ali se ona odnosi na povećavanje i obogaćivanje («barokiziranje») crkava, tako da većina crkava koje i danas postoje na ovome području na prvi pogled mahom imaju barokni izgled, što se posebno očituje u razvedenom pročelju i bogato ukrašenoj unutrašnjosti. U ovome razdoblju gradnju crkava nadomješta gradnja raskošnih mramornih oltara u župnim crkvama u čast pojedinih svetaca kojih su crkve postojale u okolici ili u susjednim župama, što će biti uzrok slabljenju posjeta tim osamljenim crkvama a time i njihovog postepenog propadanja. Nosioci gradnje u ovome razdoblju su, uz župske zajednice, posebno bratovštine i bogati pojedinci.

Krajem 18. stoljeća, pod utjecajem prosvjetiteljstva, vlade u Veneciji i Austriji donose stroge zakone o reguliranju kulta što će se posebno odraziti na gradnju crkava i na broj kleričkih osoba. To će rezultirati i stagnacijom gradnje i propadanjem već sagrađenih crkava koje ostaju bez svećenika koji su se o njima brinuli. Ukidanjem bratovština koje je uslijedilo početkom 19. stoljeća ostat će i bez sredstava za uzdržavanje a to će još više pospešiti njihovo propadanje.

Premda izučavanje hagiotopografije Istre još nije završeno, ovaj sumaran prikaz pregleda gradnje crkava u čast svetaca-zaštitnika na području Poreštine daje nam barem u grubim crtama naslutiti svu njihovu važnost za povijest i organizaciju života na ovome prostoru.

SUMMARY

HAGIOTOPOGRAPHY AS A SOURCE FOR THE HISTORY OF THE POREČ AREA

Anđelko Badurina

Using the Poreč area as an example, the author draws attention to the importance of hagiotopography (the frequency in a given area of buildings dedicated to a saint or deity as the patron of a certain place or of a certain domain of human life or activity) for the history of a certain area. For example, foreign political powers often attempted to implement their influence through «their» (the foreign power's) deities and saints, while the native population persisted in keeping up the cult of «their» (the native population's) saints as a sign of revolt against foreigners; the density of churches in a given area is an expression not only of the religious feelings of people but also of the economic power of the community or of individuals; churches dedicated to saints who are «helpers in adversity» speak of sufferings and misfortunes, and of the psychological states of individuals and groups - thus, observing the directions in which churches dedicated to St. Roch, protector from the plague, were built, one could reconstruct approximately the main directions in which this disease spread.

A list of churches and shrines in the Poreč area is provided (in alphabetical order, according to the names of patron saints), and for each of these mention is made of the location on which it stands (by parish), the time it was built (by stylistic period), and the domain of patronage and/or »political influence«, i.e. the place from which the cult came to this area. E.g.: St. Lawrence; Vižinada; Early Christian; Roman; fire, lumbago. An analysis is then made of each of the periods (Early Christian, Pre-Romanesque, Romanesque, Gothic and Renaissance, Baroque); which saints appear most frequently in a certain period, in which places, the intensity with which churches were built, etc., up to the stagnation and falling into ruin of churches already built (late 18th and early 19th century) due to the policies of Venice and Austria (Enlightenment) and the abolition of guilds.

RIASSUNTO

L'AGIOTOPOGRAFIA QUALE FONTE PER LA STORIA DEL PARENTINO

Andelko Badurina

Sull'esempio del Parentino, l'autore fa notare in questa sede l'importanza dell'agiotopografia (la frequenza territoriale dei fabbricati dedicati ad un santo, o ad una divinità, quale patrono di una località, oppure di un settore della vita e dell'attività umana) per la storia di una determinata area. Per esempio, le forze politiche straniere cercavano spesso di realizzare la propria influenza attraverso le »loro« divinità e i loro santi, mentre la popolazione locale, in segno di ribellione contro lo straniero, conservava con tenacia il culto dei »propri« santi; la densità delle chiese in un dato territorio non è solamente espressione dei sentimenti religiosi degli abitanti, ma anche della potenza economica della comunità o di una singola persona; le chiese dedicate ai santi »soccorritori nelle sciagure« parlano di sofferenze e disgrazie, nonché degli stati psicologici degli individui e delle masse; in questo modo, poniamo, seguendo le direzioni in cui sono state erette le chiese dedicate a San Rocco, protettore della peste, si potrebbero ricostruire le direttrici principali lungo le quali si diffondeva tale morbo.

Viene riportato pure un elenco delle chiese e dei santuari del Parentino (in ordine alfabetico, secondo il nome del santo protettore), indicandone il luogo dove sorge (in base alla parrocchia d'appartenenza), l'epoca di costruzione (desumibile dalle ere stilistiche), il settore su cui si estende il patronato e/o »l'influsso politico«, cioè da che sito tale culto è arrivato in questa zona. Ad esempio: Lorenzo; Visinada; Paleocristiano; Romanico; Incendio, lombaggine. Quindi si passa ad analizzare ogni singola epoca (paleocristiana, preromanica, romanica, gotica e rinascimentale, barocca): quali santi appaiono con maggior frequenza in una singola era, in quali luoghi; l'intensità di costruzione delle chiese, e via dicendo, fino al ristagno di questa speciale attività edilizia ed al degrado delle chiese già terminate (fine del XVIII ed inizio del XIX secolo) a causa della politica di Venezia e dell'Austria (illuminismo) e della soppressione delle confraternite.